

JAMIYAT VA TABIAT O'RTASIDAGI O'ZARO MUNOSABATLAR

Jaloliddinova Muattar

Xoshimjonova Nozima

Andijon davlat pedagogika instituti

aniq va tabiiy fanlar fakulteti kimyo

yo'nalishi 201-guruh talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada jamiyat va tabiat o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning mazmun-mohiyati, inson faoliyatining tabiiy muhitga ta'siri hamda ekologik muammolarning kelib chiqish sabablari yoritilgan. Shuningdek, tabiat resurslaridan oqilona foydalanish, ekologik muvozanatni saqlash va barqaror rivojlanishni ta'minlash masalalari tahlil qilingan. Maqolada inson va tabiat uyg'unligini mustahkamlash, ekologik madaniyatni shakllantirish hamda atrof-muhitni muhofaza qilishning dolzarb jihatlarini ilmiy-nazariy asosda bayon etilgan.

Kalit so'zlar: jamiyat, tabiat, ekologiya, ekologik muammo, atrof-muhit, tabiiy resurslar, ekologik muvozanat, barqaror rivojlanish, inson faoliyati, ekologik madaniyat, tabiatni muhofaza qilish, biosfera, global ekologik muammolar.

Abstract: This article discusses the essence of the relationship between society and nature, the impact of human activity on the natural environment, and the causes of environmental problems. It also analyzes the issues of rational use of natural resources, maintaining ecological balance, and ensuring sustainable development. The article presents the current aspects of strengthening the harmony of man and nature, forming an ecological culture, and protecting the environment on a scientific and theoretical basis.

Keywords: society, nature, ecology, ecological problem, environment, natural resources, ecological balance, sustainable development, human activity, ecological culture, nature protection, biosphere, global ecological problems.

Аннотация: В данной статье рассматривается сущность взаимоотношений общества и природы, влияние человеческой деятельности на природную среду и причины экологических проблем. Также анализируются вопросы рационального использования природных ресурсов, поддержания экологического баланса и обеспечения устойчивого развития. В статье представлены современные аспекты укрепления гармонии человека и природы, формирования экологической культуры и защиты окружающей среды на научно-теоретической основе.

Ключевые слова: общество, природа, экология, экологическая проблема, окружающая среда, природные ресурсы, экологический баланс, устойчивое развитие, деятельность человека, экологическая культура, охрана природы, биосфера, глобальные экологические проблемы.

Kirish

Jamiyat va tabiat o'rtasidagi munosabatlar insoniyat taraqqiyotining barcha bosqichlarida muhim ahamiyat kasb etib kelgan. Inson o'z hayoti davomida tabiat ne'matlaridan foydalanadi, uni o'zgartiradi va shu bilan birga tabiat ham jamiyat rivojiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Tabiat inson uchun yashash muhiti, oziq-ovqat, suv, energiya va xomashyo manbai hisoblanadi. Shu sababli jamiyat va tabiat o'rtasidagi muvozanatni saqlash bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biridir.

Hozirgi davrda ilm-fan va texnika taraqqiyoti natijasida insonning tabiatga ta'siri yanada kuchaydi. Sanoatning rivojlanishi, aholi sonining ortishi, urbanizatsiya jarayonlari va tabiiy boyliklardan haddan tashqari foydalanish ekologik muammolarning kelib chiqishiga sabab bo'lmoqda. Bu esa ekologik muvozanatning buzilishi, iqlim o'zgarishi, suv va havo ifloslanishi kabi global muammolarni yuzaga keltirmoqda.

Jamiyat va tabiatning o'zaro bog'liqligi

Jamiyat va tabiat bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lgan tizimdir. Insoniyat taraqqiyoti tabiiy resurslardan foydalanish bilan bevosita aloqador. Qadim zamonlardan boshlab inson tabiat qo'ynida yashab, ovchilik, dehqonchilik va chorvachilik orqali hayot kechirgan. Vaqt o'tishi bilan inson tabiatni o'zgartirishga va undan keng foydalanishga kirishdi.

Tabiat jamiyatning moddiy va ma'naviy ehtiyojlarini qondiradi. Inson havo, suv, yer, o'simlik va hayvonot dunyosidan foydalanib yashaydi. Shu bilan birga, tabiat inson salomatligi va ruhiy holatiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Toza ekologik muhit insonning sog'lom hayot kechirishi uchun muhim omil hisoblanadi.

Jamiyat taraqqiyoti davomida tabiatga bo'lgan munosabat turlicha shakllangan. Dastlab inson tabiatga qaram bo'lgan bo'lsa, bugungi kunda tabiatni o'zgartirish imkoniyatiga ega bo'ldi. Biroq tabiat qonuniyatlariga zid ravishda amalga oshirilayotgan faoliyat salbiy oqibatlarni keltirib chiqarmoqda.[1]

Inson faoliyatining tabiatga ta'siri

Insonning xo'jalik faoliyati tabiatga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Sanoat korxonalari faoliyati natijasida atmosferaga zararli gazlar chiqarilishi havo ifloslanishiga sabab bo'lmoqda. Avtomobillar sonining ko'payishi ham ekologik vaziyatning yomonlashuviga olib kelmoqda.

Qishloq xo'jaligida kimyoviy o'g'itlar va pestitsidlarning me'yoridan ortiq qo'llanishi tuproq unumdorligining pasayishiga hamda suvlarning ifloslanishiga sabab bo'ladi. O'rmonlarning kesilishi esa biologik xilma-xillikning kamayishiga va iqlim o'zgarishiga ta'sir ko'rsatadi.

Bugungi kunda global ekologik muammolar insoniyat oldida jiddiy xavf tug'dirmoqda. Jumladan, global isish, cho'llanish, ozon qatlamining yemirilishi, ichimlik suvi tanqisligi va chiqindilar muammosi shular jumlasidandir. Ayniqsa, Orol

dengizining qurishi Markaziy Osiyodagi eng katta ekologik fojialardan biri hisoblanadi. Bu holat tabiat va jamiyat o'rtasidagi muvozanat buzilganining yaqqol namunasidir.

Ekologik madaniyat va tabiatni muhofaza qilish

Tabiatni asrash va ekologik muammolarni bartaraf etishda ekologik madaniyat muhim ahamiyatga ega. Ekologik madaniyat insonning tabiatga ongli va mas'uliyatli munosabatini shakllantiradi. Har bir inson tabiat boyliklaridan oqilona foydalanishi va atrof-muhitni asrashga hissa qo'shishi zarur.

Maktab, oila va ta'lim muassasalarida ekologik tarbiya berish yosh avlodda tabiatga mehr va e'tibor hissini kuchaytiradi. Daraxt ekish, suvni tejash, chiqindilarni to'g'ri utilizatsiya qilish kabi tadbirlar ekologik madaniyatni rivojlantirishda muhim o'rin tutadi.

Davlat miqyosida ham tabiatni muhofaza qilishga qaratilgan qonunlar va dasturlar ishlab chiqilmoqda. Qo'riqxonalar tashkil etish, yashil hududlarni kengaytirish va ekologik nazoratni kuchaytirish orqali atrof-muhitni saqlashga erishilmoqda.[2]

Barqaror rivojlanish va ekologik muvozanat

Barqaror rivojlanish — bu hozirgi avlod ehtiyojlarini qondirish bilan birga kelajak avlod manfaatlarini ham hisobga olishdir. Tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish va chiqindilarni kamaytirish barqaror rivojlanishning asosiy yo'nalishlaridan hisoblanadi.

Ekologik muvozanatni saqlash uchun jamiyat va tabiat o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlash zarur. Inson tabiatning bir qismi ekanligini unutmasligi va unga ehtiyotkorona munosabatda bo'lishi kerak. Faqat shundagina sog'lom ekologik muhitni saqlab qolish mumkin bo'ladi.

Jamiyat va tabiat munosabatlarining tarixiy rivojlanishi

Jamiyat va tabiat o'rtasidagi munosabatlar insoniyat tarixining turli bosqichlarida o'zgarib borgan. Ibtidoiy jamiyat davrida inson tabiatga to'liq qaram bo'lib, uning tayyor ne'matlaridan foydalangan. Ovchilik, baliqchilik va termachilik insonlarning asosiy mashg'uloti bo'lgan. Bu davrda tabiatga zarar yetkazish holatlari deyarli kuzatilmagan.

Keyinchalik dehqonchilik va chorvachilikning rivojlanishi bilan inson tabiatni o'zgartirishga kirishdi. Sug'orish tizimlarining barpo etilishi, yerlarning o'zlashtirilishi va shaharlarning paydo bo'lishi natijasida jamiyat taraqqiyoti jadallashdi. Sanoat inqilobi davriga kelib esa insonning tabiatga ta'siri yanada kuchaydi. Fabrika va zavodlarning qurilishi, foydali qazilmalarni qazib olishning ortishi hamda transport vositalarining rivojlanishi ekologik muammolarni yuzaga keltirdi.

XXI asrda ilmiy-texnik taraqqiyot inson hayotini yengillashtirgan bo'lsa-da, tabiatga bo'lgan bosimni ham oshirdi. Atmosferaga chiqarilayotgan zararli gazlar, plastik chiqindilar va tabiiy boyliklarning kamayib borishi global ekologik muammolarni keltirib chiqarmoqda.[3]

Global ekologik muammolar va ularning oqibatlari

Bugungi kunda dunyo miqyosida yuzaga kelayotgan ekologik muammolar barcha davlatlarni tashvishga solmoqda. Global isish natijasida Yer haroratining ortishi muzliklarning erishiga, dengiz sathining ko'tarilishiga va tabiiy ofatlarning ko'payishiga sabab bo'lmoqda. Kuchli qurg'oqchilik, suv toshqinlari va o'rmon yong'inlari insoniyat uchun katta xavf tug'dirmoqda.

Atmosfera havosining ifloslanishi inson salomatligiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Turli zararli gazlar nafas olish tizimi kasalliklari, allergiyalar va yurak-qon tomir kasalliklarining ortishiga olib kelmoqda. Ayniqsa, yirik shaharlarda ekologik vaziyatning yomonlashuvi dolzarb muammoga aylangan.

Suv resurslarining kamayishi ham jahon miqyosidagi muhim masalalardan biridir. Toza ichimlik suvi tanqisligi ko'plab hududlarda aholi turmush darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Daryo va ko'llarning ifloslanishi suvdagi tirik organizmlar hayotiga ham xavf tug'diradi.

Orol dengizi muammosi va uning saboqlari

Markaziy Osiyodagi eng yirik ekologik muammolardan biri Orol dengizining qurishidir. Sug'orish ishlarida Amudaryo va Sirdaryo suvlaridan haddan tashqari foydalanish natijasida dengiz maydoni keskin qisqarib ketdi. Bu holat hudud iqlimining o'zgarishi, tuproq sho'rlanishi va aholi salomatligining yomonlashuviga olib keldi.

Orolbo'yi hududida chang va tuz bo'ronlari tez-tez kuzatilmoqda. Natijada nafas yo'llari kasalliklari va ekologik muammolar kuchaymoqda. Ushbu ekologik fojia insonning tabiat qonuniyatlarini hisobga olmasdan olib borgan faoliyati qanday oqibatlarga olib kelishini ko'rsatadi.

Bugungi kunda Orolbo'yi hududini tiklash va ekologik vaziyatni yaxshilash bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Daraxtzorlar barpo etish, suv resurslarini tejash va ekologik loyihalarni amalga oshirish orqali muammoni yumshatishga harakat qilinmoqda.[4]

Yoshlarning ekologik madaniyatini shakllantirish

Ekologik muammolarni hal qilishda yoshlarning o'rnini katta. Yosh avlodni tabiatga mehr-muhabbat ruhida tarbiyalash kelajakda ekologik muvozanatni saqlashga xizmat qiladi. Ta'lim muassasalarida ekologik bilimlarni keng targ'ib qilish, tabiatni muhofaza qilishga oid tadbirlarni tashkil etish muhim ahamiyatga ega.

Yoshlar o'rtasida ekologik aksiyalar, daraxt ekish tadbirlari va chiqindilarni saralash madaniyatini rivojlantirish orqali atrof-muhitni asrash mumkin. Shuningdek, ommaviy axborot vositalari va internet tarmoqlari orqali ekologik targ'ibot ishlarini kuchaytirish ham samarali natija beradi.

Tabiatni asrash har bir insonning burchi hisoblanadi. Inson va tabiat o'rtasidagi uyg'unlikni saqlash orqali sog'lom va farovon jamiyat barpo etish mumkin bo'ladi.[5]

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, jamiyat va tabiat o'rtasidagi o'zaro munosabatlar insoniyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Inson tabiat ne'matlaridan foydalanib yashaydi va o'z ehtiyojlarini qondiradi. Shu bilan birga, inson faoliyatining tabiatga ortiqcha ta'siri ekologik muammolarni yuzaga keltirmoqda. Atmosfera va suvlarning ifloslanishi, o'rmonlarning qisqarishi, global isish hamda tabiiy resurslarning kamayib borishi bugungi kunning eng dolzarb masalalariga aylangan.

Tabiat va jamiyat o'rtasidagi muvozanatni saqlash uchun ekologik madaniyatni rivojlantirish, tabiiy boyliklardan oqilona foydalanish hamda atrof-muhitni muhofaza qilish zarur. Ayniqsa, yosh avlodni ekologik ong va mas'uliyat ruhida tarbiyalash kelajak uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir inson tabiatni asrashga o'z hissasini qo'shsagina, sog'lom ekologik muhit va barqaror taraqqiyotga erishish

mumkin bo'ladi. Jamiyat va tabiat uyg'unligi insoniyatning farovon va xavfsiz kelajagini ta'minlaydigan asosiy omillardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Ergashev A. Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.
3. To'xtayev A.S. Ekologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2017.
4. Odilqoriyev X.T., Razzoqov D.X. Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish. – Toshkent, 2015.
5. Baratov P. Tabiatni muhofaza qilish. – Toshkent: Fan, 2006.